

บทที่ 5

สรุปผลทางการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ครูสังคมศึกษาที่ทำการสอนในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 50 คน ในปีการศึกษา 2548 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เป็นค่าร้อยละ นำเสนอเป็นความเรียงพรรณนา และหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอข้อมูลในรูปตารางประกอบการบรรยาย

ครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 มีสัดส่วนระหว่างเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน คือ เพศชาย จำนวน 21 คน หรือร้อยละ 42 เพศหญิง จำนวน 29 คน ร้อยละ 58 อายุอยู่ในช่วงระหว่าง 41 – 50 ปี ร้อยละ 66 จบการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 80 และสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 20 สถานภาพส่วนใหญ่สมรส ร้อยละ 90 ตำแหน่งหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นครู คศ.2 ร้อยละ 88 ครู คศ.3 ร้อยละ 8 ระยะเวลาในการรับราชการส่วนใหญ่ 16 ปีขึ้นไป ร้อยละ 88 โดยสอนในต่างระดับชั้นในแต่ละรายวิชาทั้งวิชาพื้นฐานและวิชาเพิ่มเติมของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สรุปผลการศึกษา

1. บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษาในด้านสิทธิการมีชีวิตรอด

ครูสังคมศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กในด้านสิทธิการมีชีวิตรอดพบว่าครูดูแลเอาใจใส่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอและไม่มีการเลือกปฏิบัติ และครูจัดกิจกรรมโครงการอบรมคุณภาพ จริยธรรม ให้กับนักเรียนทุกระดับชั้น อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนครูดูแลให้ความรักความอบอุ่นกับนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ครูให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม ครูส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีตามสมควร ครูดูแลที่ให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนที่เจ็บป่วย และได้รับอุบัติเหตุอยู่เสมอ ครูจัดห้องเรียน ห้องกลุ่มสาระฯ ให้มีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ ครูจัดห้องเรียน ห้องกลุ่มสาระให้ร่มรื่น สะอาด สวยงาม ครูจัดกิจกรรมบริการสุขภาพจิต เช่น การให้คำปรึกษา ครูจัดส่งเสริมให้นักเรียนได้ออกกำลังกายเป็นประจำ และครูจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนโรงเรียนปลอดจากสารเสพติด และอบายมุข อยู่ในระดับมาก

2. บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษาในด้านสิทธิในการพัฒนา

ครูสังคมศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กในด้านสิทธิในการพัฒนา

พบว่าครูจัดส่งเสริมให้นักเรียนได้ค้นคว้าและศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นที่ปรึกษาและแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์และสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ครูส่งเสริมให้นักเรียนอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ตามวิถีประชาธิปไตย ครูส่งเสริม สนับสนุนให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียนและสภานักเรียน ครูเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องความประพฤติ ความเอื้ออาทร ความรับผิดชอบและการตรงต่อเวลา และครูสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนครูจัดหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลายเหมาะสมกับผู้เรียน ครูส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูส่งเสริมนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษตามศักยภาพ ครูส่งเสริมให้นักเรียนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างครบถ้วน ครูส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทุกโอกาส เช่น งานสร้างสรรค์ งานศิลปะ การอนุรักษ์ วัฒนธรรม การแข่งขันตอบปัญหา ครูจัดบริการด้านสื่ออุปกรณ์ให้นักเรียนได้เล่นอย่างเพียงพอ ครูดูแลเอาใจใส่นักเรียนในการเล่นตามความถนัด ความสนใจอย่างถูกต้อง ปลอดภัย ครูแนะนำในการเลือกใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนาตนเองของนักเรียน ครูจัดให้มีบริการข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ ครูส่งเสริมให้นักเรียนมีอิสระในการคิดกิจกรรมที่สร้างสรรค์อย่างหลากหลาย ครูให้ความรู้ในหลักการแนวคิดและวิธีปฏิบัติตามหลักศาสนาต่าง ๆ ครูมีการประเมินผลการพัฒนาของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายต่อเนื่อง ครูเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการแสดงออกทางด้านอารมณ์ เช่น ไม่แสดงอารมณ์โกรธ ไม่พูดจาหยาบคาย เป็นต้น และครูส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการทำงานเป็นกลุ่มและได้ลงมือปฏิบัติจริง อยู่ในระดับมาก

3. บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษาในด้านสิทธิในการมีส่วนร่วม

ครูสังคมศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กในด้านสิทธิในการมีส่วนร่วม

พบว่าครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของตนเอง ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนมีสิทธิแสดงออก ตัดสินใจ และเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนอย่างเต็มที่ ครูสนับสนุนให้นักเรียนมีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และครูสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนมีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมในชุมชน อยู่ในระดับมาก

4. บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษาในด้านสิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง

ครูสังคมศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมสิทธิในด้านสิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง พบว่าครูส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนมีสิทธิในการรับรู้และการพิทักษ์สิทธิประโยชน์ของตน ครูจัดกิจกรรมโครงการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน การใช้แรงงานเด็ก ครูจัดกิจกรรมโครงการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเด็ก ครูส่งเสริมให้นักเรียนจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 ให้กับนักเรียน ครูจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 ให้กับผู้ปกครอง ครูมีการจัดกิจกรรมป้องกันและแก้ไขเกี่ยวกับการใช้สารเสพติด ครูมีการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอพยพเร่ร่อน กำพร้า ถูกทอดทิ้ง และถูกล่วงละเมิดทางเพศ ครูประสานงานกับผู้ปกครอง ชุมชน ในการช่วยเหลือดูแลนักเรียน ครูมีการส่งเสริมคุ้มครองนักเรียนทางด้านร่างกายและจิตใจ ครูดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยโอกาสทุกด้านอย่างเท่าเทียม และครูศึกษาและติดตามสถานการณ์ข่าวสารเพื่อรวบรวมข้อมูลในการผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาในด้านการละเมิดสิทธิเด็ก อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้บทบาทครูดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ถูกหาผลประโยชน์ในทางที่ผิด เช่น การใช้แรงงานเด็ก อยู่ในระดับปานกลาง

นอกจากนี้ครูได้ให้ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 สิทธิเด็กทั้ง 4 ด้าน

1. สิทธิเด็กด้านการมีชีวิตรอด โรงเรียนผู้รับผิดชอบควรมีการจัดกิจกรรมพัฒนาทางด้านจิตใจ
2. สิทธิเด็กด้านสิทธิในการพัฒนา โรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหาสื่อ วัสดุอุปกรณ์ วัสดุทัศน ประเภทเรื่องสั้น ละคร เพลง เพื่อให้ครูได้นำไปใช้จัดกิจกรรมอย่างสนุกสนานมากขึ้น
3. สิทธิเด็กด้านสิทธิในการมีส่วนร่วม โรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนมีการแสดงออกในทางที่ถูกต้องเหมาะสมอย่างเต็มที่
4. สิทธิเด็กในด้านสิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง ทางโรงเรียนควรจัดโครงการรณรงค์ อบรม ชี้แจงนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในสิทธิของตน และบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และควรมีการสร้างเครือข่ายระหว่างโรงเรียนและหน่วยงานภายนอก เพื่อขยายผลให้แต่ละโรงเรียนบริเวณใกล้เคียงหรือเขตการศึกษา

อภิปรายผล

จากการศึกษาถึงบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังกัดศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 ผู้ศึกษาขอเสนอการอภิปรายผลดังนี้

1. บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังกัดศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษา เขต 4 สิทธิในการดำรงชีวิตที่ปลอดภัย

ครูสังกัดศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กในด้านสิทธิการมีชีวิตที่ปลอดภัย ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตของเด็กนักเรียนหมายถึงการดูแลด้านสาธารณสุข การเจ็บป่วยอุบัติเหตุต่าง ๆ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ในหลาย ๆ โรงเรียนได้พยายามส่งเสริมสิทธิเด็กในด้านนี้ด้วยการจัดการทุนการศึกษา จัดโครงการอาหารกลางวัน อีกทั้งยังส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนให้มีบรรยากาศที่น่าศึกษา โดยจัดห้องเรียน ห้องกลุ่มสาระให้เกิดการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการอยากรู้อยากเรียน อยากศึกษาค้นคว้า และใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดและรวมถึงการจัดกิจกรรม โครงการที่ส่งผลให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม จากการศึกษพบว่าบทบาทของครูสังกัดศึกษาในการส่งเสริมสิทธิเด็กในการจัดการกิจกรรมโครงการอบรมจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพรรัตน์ แสงทอง (2528) พบว่าครูส่วนใหญ่มีบทบาทด้านการสอนจริยธรรมสูง โดยเฉพาะการสอนในห้องเรียนที่เป็นวิชาสอนประจำและในช่วงโมฆะมูม และสอดคล้องกับโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ (คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา)

2. บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังกัดศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษา เขต 4 สิทธิในการพัฒนา

ครูสังกัดศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กในด้านสิทธิในการพัฒนา ซึ่งครูมีความรู้ความเข้าใจหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาตามแผนพัฒนาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2549) ที่กำหนดให้มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการศึกษาอย่างเหมาะสม ทำให้ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายเหมาะสมกับผู้เรียนโดยสอดคล้องกับ เดือนเพ็ญ แดงสืบตระกูล (2547) ศึกษาเรื่องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสอนของครูสังกัดศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่าครูสังกัดศึกษามีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศประเภทต่าง ๆ ในการจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ของการใช้

เพื่อสร้างความกระตือรือร้น สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ทันสมัย ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน นอกจากนี้ครูสังคมศึกษายังมีบทบาทในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการแลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างโรงเรียนและท้องถิ่น สร้างหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกันระหว่างบุคลากรท้องถิ่นและโรงเรียน เช่นเดียวกับโอวาท สุทธนารักษ์ (อ้างในชนนียฐา คุ่มใหญ่โต, 2547, หน้า 76) ได้กล่าวว่าระบบการศึกษาจะต้องเน้นให้เด็กรู้จักตนเองโดยหลักสูตรจะต้องสอดคล้องกับปัญหาท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติ มีการจัดระบบโรงเรียนหลายรูปแบบมากกว่าที่จะกำหนดมาจากส่วนกลาง เพื่อให้เด็กได้เรียนในสิ่งที่ตรงกับความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง นอกจากนี้ครูสังคมศึกษาเป็นผู้รวบรวมข้อมูลหรือทำวิจัยเกี่ยวกับจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือจัดตั้งในลักษณะศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น

3. บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาเชิงใหม่ เขต 4 ด้านสิทธิในการมีส่วนร่วม

ครูสังคมศึกษา มีบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็ก ในด้านการมีส่วนร่วมโดยครูส่งเสริมให้นักเรียนมีสิทธิแสดงออก คัดเลือก และเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน นักเรียนสามารถเลือกกิจกรรมชุมนุมได้เองตามความชอบ ความถนัดของแต่ละคน นอกจากนี้ในหลักสูตรวิชาเพิ่มเติมนักเรียนสามารถเลือกเรียนวิชาได้ตามความถนัดของตนเอง โดยกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้ลงมือปฏิบัติ หรือได้จัดกิจกรรมด้วยตนเองและสอดคล้องกับ นนทิกา ดันติสุข (2547, หน้า 103) ที่ว่าครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนค้นคว้า หาข้อมูลที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและความสามารถของผู้เรียนมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยยึดข้อมูลเนื้อหาสาระเป็นหลักและถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนโดยมีลำดับขั้นตอน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีการทำงานเป็นกลุ่มและปฏิบัติงานอย่างอิสระ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น แสดงความสามารถและแสดงผลงานในการเรียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระนิคม วงละคร (2548) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติตามบทบาทของผู้เรียน พบว่ามีการปฏิบัติมากคือการได้ฝึกทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นทีมหรือเป็นกลุ่ม ได้ฝึกทักษะการอ่าน การเขียน การคิดวิเคราะห์ ในแต่ละรายวิชานักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละรายวิชาได้ลงมือปฏิบัติจริง และสรุปความรู้ด้วยตนเอง มีอิสระในการเลือกวิชาตามความถนัด ความสนใจของตนเอง

4. บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษา
เชียงใหม่ เขต 4 ด้านสิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง

ครูสังคมศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง รวมถึงการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน การใช้แรงงานเด็ก จากการศึกษา พบว่าครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่มีบทบาทในการส่งเสริมเกี่ยวกับพระราชบัญญัติ คุ้มครองแรงงานและการใช้แรงงานเด็กโดยสอดคล้องกับ ขนิษฐา คุ่มใหญ่โต (2547) ครูสังคมศึกษายังสามารถใช้เนื้อหาในด้านสิทธิแรงงานการจัดการสอนในสาระการเรียนรู้ที่ 3 เศรษฐศาสตร์ที่กำหนดให้เรียนในเรื่องระบบเศรษฐกิจ การผลิต การบริการ โดยแรงงาน ในระบบการผลิตคือทุน ทำให้ผู้เรียนได้รับรู้สิทธิต่าง ๆ ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน เช่น ค่าแรงขั้นต่ำ กฎหมายแรงงาน นอกจากนี้ ครูสังคมศึกษามีการจัดกิจกรรมป้องกันรังแก ให้นักเรียนตระหนักถึงพิษภัยของยาเสพติด มีการจัดการอบรมค่ายกิจกรรม สถานศึกษา ทุกแห่งจัดให้มีการประชุมผู้ปกครองของนักเรียนเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียน กับผู้ปกครองในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และเป็นการประสานงานกับชุมชนในการดูแล ช่วยเหลือนักเรียนที่เป็นบุคคลในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ครู นักเรียนและ ชุมชนดังนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ควรจัดกิจกรรม โครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม สิทธิเด็กไว้ในแผนงานของสถานศึกษา
2. ครูทุกคนควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสิทธิเด็ก
3. ควรมีการสร้างเครือข่ายเกี่ยวกับสิทธิเด็กระหว่างสถานศึกษา ชุมชน ตลอดจน หน่วยงานภายนอกที่สามารถช่วยเหลือหรือประสานงานกับสถานศึกษาได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

1. การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังคมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายวงให้กว้างยิ่งขึ้น เช่น ไม่เฉพาะครูในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4 เท่านั้น ควรจะทำให้ครบทุกเขตพื้นที่การศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาควรเป็นกลุ่มตัวอย่างจากทั้งผู้บริหาร ครูทุกกลุ่มสาระวิชา นักเรียน และควรครอบคลุมถึงผู้ปกครองหรือชุมชน
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ควรจะมีการเพิ่มแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น